

Erdei Ferenc sajátos társadalomtudományi szemlélete a parasztról nem egyszerűen földművelőt értett, hanem a jobbágyok utódait, akik az évszázados nyomás alatt a 20. század második negyedében is feudális viszonyok között éltek. *Mint a hordóba fagyott jég*, melyről leverik a dongát, s mégis örzi megmerevedett formáját, úgy élt a kelet-európai, s benne a magyar parasztság a jobbágyság igézetében még a harmincas években is. Ezt a paraszti életformát taglalta e könyvében Erdei.

„*Parasztnak lenni most már nem lehet*” — mondja az egyik fejezetcím, s ebben a parasztleletformából való menekülés módjairól számol be a szerző. Itt már nem elégedett meg az ügyészi kéz az aláhúzással: a lapszélre biggyesztette a kérdést: vajon kimeríti-e az osztályelleni izgatás vétségét? *A margón a BTK 172. §-át idézi, megkérdőjelezve*. Erdei szövege itt ezt mondja:

„*Am ha valaki így menekül el, százszor visszasír az még, ha van benne lélek. Az idegen világ naponként sérti és bántja a parasztról érdekeit, és sokszor kell arra gondolnia, hogy tán jobb is lett volna úgy, ha nem fut el többi sorstársaitól. A parasztról lett író száján így buggyant ki ez a keserves érzés: Mire vihethéd a mi tülekvő, marakvő, egymás hegyin-hátán gázoló úrifalkánkban? Lángész lennél? Kinevetnének, megtagadnának, fölfeszítenének. Szerény lennél? A bolondok fapénzével fizetnének ki. Élelmes lennél, makacs, fufangos, keménylábú, keménykönyökű, rügni, furakodni tudó? Úri pozíciót verekednél ki magadnak, talán jó hírt is, egyetemi katedrát is — rongyos lenne a cipőd és elsápadnál a szíved gyökeréig, amikor olvasnád, milyen árat szabnak a búzának a te megtagadott véreid és a halálos órád párnáján is átkoznád azt a percet, amelyikben otthagytad őket és beálltál úrnak...*”

Móra Ferenc vallomását idézte itt Erdei, így az ügyészi kérdőjel neki is szól. A parasztsorsból — tanítja Erdei — nincs egyéni menekülés. „*Tagadom a parasztsorsot — írja — és hiszek az emberben, aki parasztról.*”

A parasztrómantika akkori téveszméivel szemben Erdei a parasztság új útját hirdeti. Amikor főiskolás koromban — meséli — gyakorta együtt szorgoskodtam apámmal a mezői munkában, urak és parasztról egyformán megütközve kérdezték tőlem:

— Mi akarsz hát lenni tulajdonképpen?

— Én nem akarok úr lenni — tagadtam, és állítottam ekképpen.

— Szóval parasztról — vették tudomásul a kérdezők, és értetlenül mentek tovább.

„*Akkor nem értettem még: a világot tagadtam, amely úr és parasztról, s embernek törekedtem, aki túl van ezeken.*”

Túl lenni a paraszthelyzeten, a paraszttállapoton, ez volt az emberi fölszabadulás igénye. Olyan világé, melyben nincsenek urak és parasztról, hanem egyenjogú emberek, szabad földművelők. Erdei Ferenc társadalomtudományi műveivel ezért az új világért küzdött.

PÉTER LÁSZLÓ

Juhász Gyula elfelejtett költeménye

A *Nagyvárád* — Bihar megye és Nagyvárád első napilapja — 1905. október 21-én közli Juhász Gyulának ezt az elfelejtett, összes műveinek kiadásából hiányzó versét.

A görög-római mondavilágból és történelemből ihletődő klasszikus szépségű versek — *Klytemnesztra*, *Pilátus*, *Phaethon*, *Óda Dionysoszhoz*, *Fidiász a néphez* stb. — sorát nyitja meg a *Hipatia*, a szép görög pogány lány története. Címválasztása,

tematikája tökéletesen illeszkedik az 1905—1907 közötti esztendők költői terméséhez, Juhász Gyula alkotói útjának első korszakához.

Az életörömök élvezete, a pogányság motívuma Juhász Gyula későbbi verseiben is visszatérő kép: a *Pogány örömök*, a *Pogány leány* című költeményei ilyen ismétlődések. Az emberként megjelenített Krisztus-kép sem egyedülálló a Juhász-versek sorában. Jelzői (*szőkefűrtű, kékszemű, rajongó, szőke ifjú, bús arcú Isten*) későbbi költeményekben térnek vissza, variálódnak; *te szőke, te jó* a *Fekete misék* című versben, vagy a *bús idegen az Élet hegyén* című költeményben azonos költői látásmódból fakadnak. E téma egyik változata a *Cézár halála* című vers.

Hogyan került váradi laphoz a *Hipatia*? Juhász Gyula csak 1908 februárjában érkezett Nagyváradra, első írása február 14-én jelent meg a *Szabadságban*, eddig a dátumig váradi kapcsolatairól nem tudunk.

A válasz csak feltevés lehet: a költő a híres Négyesy-órákon együtt vett részt Ritoók Emmával, a váradi származású írónővel, akinek kötetét 1909-ben ismertette, de már 1904-ben, majd 1905-ben is elismeréssel említi *Az esztendő irodalma* és a *Nőírók* című cikkeiben. Lehetséges, hogy az egykori évfolyamtárs, az akkoriban még ismertebb írónő juttatta el, vagy vitte a *Hipatia* kéziratát Sas Edéhez, a *Nagyvárad* fiatalokat, új neveket programszerűen támogató szerkesztőjéhez.

Miért maradt eddig ismeretlen ez a költemény? 1908 előtti Juhász Gyula-írásokat Váradon nem is kereshettek a kutatók. Egyéb irodalomtörténeti kutatások során pedig — főleg az Ady-filológiára gondolok ezúttal — kiesett az érdeklődés sugarából ez a kormánypárti, konzervatív tendenciájú lap. A vers felfedezését a teljesség igényét céljaul tűző bibliográfia hozta meg.

INDIG OTTÓ

JUHÁSZ GYULA

Hipatia

*Hipatia, a szép görög pogánylány,
A vértanúság pálmáját elérve,
Pogány gyönyörrel szállt a csillagégbe!*

*Egy agg szent a menny pitvarát kitérván
Mogorván engedé be a mosolygót,
S idegenül révedt rá annyi boldog.*

*Ő rózsás arccal és sötét szemekkel
Tartott oda, hol ült egy ifjú ember,
Egy szőkefűrtű, kékszemű, rajongó.*

*S a lány köszönté: Üdvözlégy Apolló!
Fényes Napisten, ifjúság, erő,
Minden hajnalban újjászülető!*

*S a szőke ifjú, a bús arcú Isten
Eltolta őt és válaszolt szelíden:
„Leány, te tévedsz, én Krisztus vagyok!”*

*S amíg a menny szent vára fölragyog,
Hipatia büszkén és mosolyogva
Továbbsuhan, más, vígabb csillagokra!*